

JONI SYVÄNEN

Kuinka epäillä empaattisesti

JUSSI K. NIEMELÄ

Varhain sunnuntaiamuna 12.8.2018 tapaturmaisesti menehtynyt toimittaja-kirjailija Perttu Häkkinen on skeptikoille mainio esikuva. Hänen diplomaattista perintöään kannattaa vaalia. Perttu Häkkisen esimerkillä on nykyajan polarisoituneessa ilmapiirissä laajempiakin implikaatioita. Rauhanomainen rinnakkaiselo tarvitsee onnistuakseen diplomaattisia ihmisiä.

TUNNETUN SANONNAN MUKAAN asioihin ja ilmiöihin kannattaa suhtautua avoimesti, muttei niin avoimesti, että aivot tippuvat ulos.

Yhdessä ystävänsä ja kollegansa Panu Hietanevan kanssa Perttu Häkkinen (1979-2018) luotasi Yleisradion ohjelmassaan sekä Vesa Iitin kanssa kirjoittamassaan teoksessa *Valonkantajat – Välähdyksiä suomalaisesta salatieteestä* (Like, 2015) mitä oudoimpia ilmiöitä ja ihmisiä.

Ohjelman keskeinen piirre oli avoimuus, suvaitsevaisuus. Vieraisiin ei suhtauduttu ylenkatseella, halveksien tai naureskellen. Kaikenlaiset katsomukset ja elämäntavat saivat Häkkiseltä tasapuolisen käsittelyn. Hän kunnioitti ihmistä, vaikkei tietenkään ollut kaikkien vieraidensa kanssa samaa mieltä käsiteltävistä aiheista.

Myös *Valonkantajat* lähestyy aihettaan lämpimän humoristisesti ja ymmärtäväisesti. Juuri se tekee teoksesta niin nautittavan.

Empaattinen lähestymistapa toi Häkkisen ja Hietanevan ohjelmalle paljon ystäviä. Olin itsekkin pari kertaa vieraana ja viihdyin molempien herrasmiesten seurassa mainiosti.

USKON ASIOITA

HOMO SAPIENS ON ENNAKKOLUULOINEN eläin.

Mihin sinä uskot? *Mitä* sinä uskot tai et usko?

Voidakseen elää maailmassa, ihmisen on uskottava asioihin.

Se, mihin ihminen uskoo, kertoo hänestä paljon. Myös se, mihin hän ei usko, tai on joskus uskonut, muttei usko enää, on paljastavaa.

Noin pääsääntöisesti ihminen on sillä tavalla rakennettu, että hän uskoo vain sen, minkä hän haluaa uskoa. Jokin ihmisessä, jonkinlainen tarve tai kaipaus, ajaa hänet uskomaan asioihin. Yksi ei voi käsittää, miksi toinen uskoo siihen, mihin hän itse ei voisi kuvitellakaan uskovansa.

Asiat sinänsä eivät saa uskomaan itseensä vaan tämä tarve, tämä kaipaus. Ihminen rakentaa itseään uskomalla asioihin, hänen identiteettinsä muodostuu taipumuksista, tunteista ja asioista.

Ihminen rajaa itsensä, rakentaa suojamuureja, liittoutuu puolesta ja vastaan. Hän on sisällä tai ulkona, yhdelle ystävä, toiselle vihollinen; omasta halustaan. Näin hän uskoo tietävänsä, kuka on ja mihin kuuluu.

Vaikeampaa, paljon vaikeampaa, on uskoa sellaista, mitä ei halua uskoa. Usein totuus tuijottaa peilistä. Uskomisen vaatii joskus voimaa, rohkeutta. Puhumattakaan uskosta luopumisesta.

On lukemattomia asioita, joihin olen lakannut uskosta. Se, mihin olen joskus uskonut koko olentoni voimalla, lujasti, järkähtämättömästi, on minulle nykyään merkityksetöntä, joskus peräti harhaa, typeryyttä, tietämättömyyttä. Mihin uskoni on kadonnut?

Sanotaan, että ihminen muuttuu, mutta ei hän oikeastaan muutu. Asiat virtaavat hänen lävitseen, uskonkappalet vaihtelevat tarpeen mukaan. Se, mikä saa minut uskomaan, viime kädessä tekee minut: ei se, mihin uskon. Miksi tarvitsen uskoa, *mihin* tarvitsen sitä?

Uskomukset ovat identiteetin rakennuspalikoita. Ne

tuovat turvaa. Kun uskomukset juurtuvat meihin, niiden kyseenalaistaminen tuntuu usein samalta kuin hyökkäys koko persoonaamme vastaan.

HEVOSENKENKÄTEORIA

JUTTELIN PERTUN KANSSA skeptikoista, kun tapasimme kahvikupin ääressä juhannuksen alla vuonna 2015. Kerroin, että olen itsekkin – kuten muutama muukin tuntemani skeptikko – nuorena uskonut yliluonnolliseen ja Erich von Dänikenin teorioihin. Monesta kaltaisestani mielensä ja asenteensa myöhemmin muuttaneesta on tullut aktiivinen epäilijä.

Perttu nyökkäili ja viittasi tunnettuun hevosenkenkäteoriaan, joka hänen kokemustensa perusteella sopii myös joihinkin skeptikoihin: joskus fanaattisesti paranormaleihin ilmiöihin suhtautuva ns. hörhö valaistuu ja kääntyy skeptikoksi. Hänestä tulee helposti yhtä fanaattinen skeptikkosaarnaaja. Sama pätee ateisteihin, joista tulee uskovia, tai päinvastoin.

Tämä pitää nähdäkseni paikkansa. Olen vuosien saatossa tutustunut varsin laajaan kattaukseen ateisteja ja skeptikoita, joista osaa ei hyvällä tahdollakaan voi sanoa suvaitsevaiseksi tai humaniksi. En tosin osaa arvioida, onko kyse kääntymyksestä vai ovatko mainitut yksilöt fanaattisia muista syistä. Joka tapauksessa hevosenkenkäteoria sopii osaan heistä täydellisesti: ääripäät muistuttavat toisiaan.

LUONNE JA KOHTALO

OMAN NÄPPITUNTUMANI PERUSTEELLA voin esittää hypoteesin, jonka mukaan ihmisen luonne määrittää hänen uskonsa lujouden. Tämä ei kuitenkaan ole kohtalo, koska yksilö voi oppia pois fanaattisuudesta tai ainakin hillitä taipumustaan merkittävästi. Olen itse yrittänyt vuosien varrella ottaa opiksi ja alkaa suhtautua empaattisesti eri mieltä oleviin ja jopa aggressiivisiin saarnaajaluonteisiin.

Perttu antoi oivallisen esimerkin leppoisasta ja lupsakasta suhtautumisesta omituisiin näkemyksiin ja niiden kannattajiin. Olen usein miettinyt, miten väittelisin nuoremman minäni kanssa. Nuorempi ei antaisi missään asiassa yhtään periksi, mutta tämä nykyinen minä voisi ainakin tutkia itseään ja ymmärtää, miksi on aiemmin uskonut Erich von Dänikenin ja Rauni-Leena Luukasen (silloin vielä ilman nimen jälkiosaa Kildeä) kirjoissaan esittämiin näkemyksiin.

Koska olen asioita kriittisesti ajateltuani ja tieteelliseen metodiin harjaannuttuani kyennyt luopumaan vanhoista käsityksistäni, olen omalta osaltani esimerkki muutoksen mahdollisuudesta ja voimasta. Aiemmin olin myös militantti ateisti, vaikken koskaan muistaakseni ole varsinaisesti Jumalaan uskonutkaan (kyse ei siis tässä tapauksessa ole kääntymisestä).

Käsittäakseni aggressiivinen ateismini johtui lähinnä kasvuvuosien kapinasta eli pakosta mennä koulun kevät- ja syyskauden päätteeksi kirkkoon, pakosta mennä rippi-

kouluun ja uskonnon yleisestä tuputtamisesta. Semmoinen ajaa vapautta arvostavan yksilön herkästi vastarintaan.

Vuoden 2008 kesäkuussa tapasin yhdysvaltalaisfilosofi Martha C. Nussbaumin Helsingissä Tutkijakollegiumin muutaman päivän seminaarissa ja työpajassa, kun sittemmin edesmennyt filosofi Juha Sihvola (1957-2012) minut sinne kutsui kysellessäni sattumalta häneltä sähköpostitse suosituksia Nussbaumin uskonnollista fundamentalismia käsittelevistä teoksista juuri silloin.

Olin jo aiemmin perehtynyt jonkin verran kognitiiviseen uskontotieteeseen, jonka myötä aloin ymmärtää, miten uskonnolliset uskomukset, kuten myös usko paranormaaliin, syntyvät ihmismielessä, kuinka luonnollista, intuitiivista, usko yliluonnolliseen on.

Nussbaumin omantunnonvapauden filosofia, keskustelut hänen ja Juha Sihvolan kanssa, sekä entistä syvempi perehtyminen kognitiiviseen uskontotieteeseen saivat minut varsin nopeasti muuttamaan asennoitumiseni.

Luovuin militantista ateismista käytännössä samantien ja kun minut vain pari viikkoa Tutkijakollegiumin seminaarin jälkeen valittiin Vapaa-ajattelijain liitto ry:n puheenjohtajaksi, ilmensin alusta asti toimessani leppoisampaa, suvaitsevaisempaa suhtautumista uskonnollisuuteen. Tulin julkisuuteen ihmisoikeudet ja yksilönvapaudet edellä.

Oivalsin jo ennen puheenjohtajuuttani, että uskonoissa ei sinänsä ole mitään pahaa tai uskonnollisuudessa itsessään sen suurempaa ongelmaa, vaan että epäkohdat nousevat kirjaimellisesta tulkinnasta, fanaattisuudesta ja suvaitsemattomuudesta, joita uskonnollisuus äärimuodossaan lähes poikkeuksetta synnyttää. Myös ryhmäpaine ja uskontojen sekä ideologioiden järjestäytyminen aiheuttavat kosolti ongelmia.

Vapaa-ajattelijoiissa huomasin ja tiesin lukemani sekä kuulopuheiden perusteella jo ennalta, etteivät ateistit yleisesti ottaen ole yhtään sen rationaalisempia saati suvaitsevaisempia kuin uskovat, usein pikemminkin päinvastoin. Ongelma on tosiaan yksilön luonteesta ja uskonvarmuudessa. Moni ateisti, jokunen skeptikkokin, on uskomuksissaan, kaikkietäytyydessään, kirjaimellisuudessaan ja saarnaavassa asenteessaan äärimmäisen rasittava ja fanaattinen.

Kyse ei siis ole siitä, mihin ihminen uskoo, vaan ihmisestä itsestään. Moni tuntemani teisti on huomattavasti empaattisempi, rationaalisempi ja suvaitsevaisempi kuin suurin osa vapaa-ajatteliijoista.

Vapaa-ajatteliijoita rasittaa usein myös aggressiivinen poliittinen fundamentalismi, niin vasemmalla kuin oikealla äärilaidalla. Hevosenkäteoria pitää siis paikkansa tässäkin tapauksessa: kun usko on tarpeeksi lujaa, järki saa kokonaan väistyä. Uskon laji on samantekevää, sen lujuus ja tarve soveltaa sitä arjessa ratkaisevat.

Kun uskonnossa tai ideologiassa on lisäksi normatiivinen sääntökokoelma tai vallitsevaksi muotoutunut tulkinta, jota kaikkien odotetaan noudattavan, sen vanhoillisuuden asteesta riippuu, kuinka vakava uhka se on yksilönvapaudelle. Mitä vanhoillisempi tai yhdenmukaisuutta edellyttävämpi normisto, sen ongelmallisempi uskonto tai ideologia.

PERTTU HÄKKISEN ESIMERKKI

IHMINEN VOI OPPIA ASIOITA ja muuttaa asenteitaan, vaikkei hän sinänsä persoonana muuttuisikaan. Kärkäs, hyökkäävä tyyli kääntyy helposti itseään vastaan, joten siitä kannattaa opetella eroon. Perttu Häkkisestä voi ottaa mallia rennommassa suhtautumisessa keskustelukumppaniin.

Sanoisin, että kriittisyydestä ei avoimemmassa asennoitumisessa tarvitse tinkiä yhtään. Oikeastaan se on empaattisen, joviaalisen ja ymmärtävän lähestymistavan edellytys. Samalla asenteesta syntyy tietynlainen penseys puoluepoliittista ja ideologista kiivailua kohtaan.

Ihminen jakautuu luonnostaan erilaisiin sisä- ja ulkoryhmiin (myös ryhmien sisällä) ja pitää automaattisesti ulkoryhmän jäseniä moraalisesti huonompina ja typerämpinä kuin omaa viiteryhmäänsä. Tämä näkyy päivittäin niin perinteisessä kuin sosiaalisessa mediassa.

Poliittiset intohimot ja heimoutuminen saavat nykyään erityisen negatiivisia piirteitä sosiaalisessa mediassa, jossa inhimillinen läsnäolo on pelkäämistä virtuaalista eikä empaattisia pidäkkeitä vastapuolen kohtelulle muodostu. Ulosanti on kaikilla ääriosoilla yhtä fanaattista, suvaitsematonta ja aggressiivista.

Vastustajan ihmisyyttä riisutaan jo lähtökuopissa ja hänet pelkistetään ideologiansa stereotyyppiseksi edustajaksi. Usein ne, jotka sunnuntaipuheissaan kiivaimmin kritisoivat kaikenlaista heimoutumista ja suvaitsemattomuutta, ovat itse kaikkein alttiimpia lahkoutumaan *de facto* suvaitsemattomuutensa ympärille.

Olen vasta hiljattain oivaltanut, Perttu Häkkisen elämää ja asennetta pohtiessani, että myös fanaattisuuteen voi aika pitkälle suhtautua lämpimän ymmärtävästi. Sitä ei tietenkään tarvitse suvaita tai hyväksyä, mutta sokeasti asiaansa uskovissa ihmisissä on paljon hauskoja piirteitä ja tästä nouseva humoristinen lähestymistapa auttaa näkemään ihmisyyden ikävämärkin puolet suopeammassa valossa: kaikki on lopulta vain inhimillistä, aivan liian inhimillistä.

Samoin ihmiselle luontainen ulkokultaisuus muistuttaa itsestään, kunhan vaivautuu muistelemaan omaa menneisyyttään, virheitään ja asenteitaan. Toki voi olla runsaastikin aihetta pitää nykyistä minäänsä parempana ja empaattisempana kuin entistä, mutta luulisi, että kipeät muistot omista toilailuista auttaisivat suhtautumaan ymmärtäväisemmin myös lähimmäisen erheisiin ja ikäviin luonteenpiirteisiin.

Itselleen ja toisille ei kannata olla liian ankara. Jos pitää nuorempaa minäänsä hölmönä, kannattaa muistaa, että kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden kuluttua voi pitää nykyistä minäänsä yhtä hölmönä. On myös kohtuutonta edellyttää, että muut olisivat samanlaisia kuin itse on. Viisas tunnustaa virheensä, epätäydellisyytensä ja sen, että ihminen on erehtyväinen.

Asiaa auttaa kun oivaltaa, että jokainen yksilö on päättynyt näkemyksiinsä jostain kautta. Päätyminen olisi teoriassa voinut mennä toisin, mutta käytännössä ei: kohtaat ihmisen sellaisena kuin hän on. Jos ja kun alatte väitellä, tuskin saatte toisianne käännetyttyä. Mitä fanaattisemmin omasta kannastaan pitää kiinni ja hyökkää vastustajan kantaa vastaan, sitä lujemmin oppositio takertuu omiin uskomuksiinsa ja niitä puolustaa.

Näin ollen hienovaraisempi, kuuntelevampi ja empaattisempi vuorovaikutustapa voi peräti olla tavoitteen kannalta hedelmällisempi. Jos saat keskustelukumppanin pitämään sinusta ihmisenä ja asiallisesti perustelemalla ymmärtämään, mitä kautta olet käsityksiisi päätnyt, hän saattaa kuunnella argumenttejasi ja jopa alkaa suhtautua omiin näkemyksiinsä hieman kriittisemmin.

AVOIMUUDEN RAJOITUKSISTA

ON SELVÄÄ, ettei kaikkeen voi suhtautua huumorilla, suopeasti tai empaattisesti. On pahuutta ja typeryyttä, joka pitää yrittää torpata jo alkutekijöissään ja jota vastaan pitää taistella hellittämättä. Tässäkin on tosin strategisia vaihtoehtoja, joista viisaimmat ovat varmasti toimivampia kuin oman kannan fanaattinen propagoiminen.

Miten suhtautua vanhempiin, jotka eivät anna rokottaa lastaan? Miten vastata paksusuulisyöpään sairastuneelle, joka hylkää lääketieteen ja turvautuu uskomushoitoin? Kuinka valistaa vanhempia, jotka haluavat silpoa uskonnollisista syistä lapsensa sukuelimet? Miten suojella yhteiskuntaa uskonsa sokaisemilta terroristeilta?

Kysymyksiin ei ole helppoja vastauksia. Sellaisia kyllä tarjoillaan julkisessa keskustelussa, mutta todellisuudessa maailma on monimutkainen. On joka tapauksessa tilanteita, joissa kova pitää laittaa kovaa vastaan.

Mitä tulee sivistyneeseen debattiin, rauhallinen argumentaatio ja sovinnollinen esiintyminen edesauttavat vastapuolen suojamuuriin läpäisemistä. Kaikenlainen hyökkäävyys puolestaan vain vahvistaa kohteen puolustusta. Tämä reaktio voidaan selittää tieteellisesti.

USKOMUKSET OVAT OSA IDENTITEETTIÄ

NIIN SANONUT SOMAATTISET MARKKERIT ovat syväänjuurtuneita emootioita, jotka vaikuttavat olennaisesti päätöksentekoprosesseihimme. Mielestämme sijaitsevat intentiot ja uskomukset (mentaaliset representaatiot) reagoivat jatkuvasti näiden vaistomaisten tunnevalmiuksien kanssa, erityisesti jos identiteettimme kannalta keskeisiä uskomuksia vastaan hyökätään tai niitä aggressiivisesti kyseenalaistetaan. Tämä voi synnyttää vaikkapa tunnetun taistele tai pakene -reaktion, kuten jokainen kiihkeään väittelyyn osallistunut tietää. Tunteet voivat pelkässä verbaalisessa mittelössä kumentua lähes fyysisen konfliktin tasolle. Toisinaan debatti saattaa jopa lipsahtaa oikean tappelun puolelle. Moni mittelo alkaa juupas-eipäs-vänkäimisestä, niin lapsilla kuin aikuisilla.

Neurotieteilijä Antonio Damasion teoriaa on sittemmin kognitiivisessa uskontotieteessä soveltanut ja kehittänyt Ilkka Pyysiäinen (*How Religion Works: Towards a New Cognitive Science of Religion*: Brill; Leiden, 2003). Uskonnolliseen uskoon liittyvät vaistomaiset tunteet, varsinkin moraalitytneet, ovat monessa tapauksessa ihmisen identiteetille niin tärkeitä, että niiden kyseenalaistaminen aiheuttaa uskovalle erittäin epämiellyttävää olon. Sama pätee melkoisella varmuudella poliittisiin uskomuksiin, kuten

sosiaalisessa mediassa päivittäin käy ilmi.

Ihminen on moraalinen olento, jonka poliittiset ja katsoimukset ovat lujasti juurtuneet osaksi hänen identiteettiään. Kun niitä vastaan hyökätään, ihminen reagoi persoonastaan riippuen pakene tai taistele -vasteella, jonka voimakkuus vaihtelee yksilöllisesti ja kenties myös kulttuurisesti.

Jos ihmisten tai uskonnollisten ryhmien pyhää pilkataan, vastareaktio voi olla pahimmillaan fanaattisen väkivaltaisen, murhaava. Tästä löytyy lähistoriasta karmivia esimerkkejä.

Sosiaalisessa mediassa ihmiset loukkaantuvat ja uhriutuvat päivittäin, kun heidän näkemyksiään pilkataan tai kyseenalaistetaan. Kriitikoita, vastarannankiiskäjiä ja suunsoittajia hiljennetään ja blokataan, rikosilmoituksia tehtaillaan, kavereita värvätään apuun puolustustaisteluun.

On ilmeistä, että jos lakeja säädettäisiin loukkaantujien ja uhriutujien ehdoilla, mitään vähänkään ilkeää tai perimäisiä moraalipoliittis-uskonnollisia käsityksiä kyseenalaistavaa ei voisi sanoa joutumatta poliisitutkinnan kohteeksi. Ihmisten loukkaantumiskynnykset laskee koko ajan.

Tästä syystä olen vuosikautia puolustanut mahdollisimman laajaa sanan- ja omantunnonvapautta, vaikka tietenkin samaan aikaan kannustan lähimmäisiäni pidättävämpään, kohteliaaseen ilmaisuun ja malttiin uskonasi- oissa sekä ideologisissa intohimoissa. Jokainen voi toimia esimerkinä ja aloittaa itsestään.

Vapautta ei tietenkään saa käyttää toisten vapauden rajoittamiseen. Vapaus edellyttää vastavuoroisuutta. Tästä syystä jatkuva loukkaantuminen ja uhriutuminen on tällä hetkellä merkittävin uhka sananvapaudelle.

Yhdenvertaisuusperiaatteen nojalla kaikkea on saatava arvostella, nimitellä, leimata ja pilkata tasapuolisesti. Toinen vaihtoehto on kieltää se kaikilta yhtä tasapuolisesti. Jokainen voi tykönsä arvioida, millainen on yhteiskunta, jossa jälkimmäinen vaihtoehto on voimassa.

PLURALISMIN YLISTYS

PERTTU HÄKKISEN ohella haluan muistaa aatehistoriasta ja filosofiasta oivallisia esseitä kirjoittanutta Isaiah Berliniä (1909-1997). Hänen keskeinen viestinsä oli, että avoimessa yhteiskunnassa joudumme väistämättä

Jussi K. Niemelän ja Perttu Häkkisen viimeinen kohtaaminen Kulosaaren sillan pielessä 1.8.2018, moraalin ennakkoluulojen tonkimisen merkeissä.

elämään keskenään ristiriitaisten asioiden ja ihmisten kanssa.

Olemme lähtökohtaisesti erilaisia: uskomme eri asioihin, toiveemme, tapamme ja päämäärämme poikkeavat toisistaan. Temperamenttimme vaihtelevat huomattavasti. Yksilöllä itselläänkin on vääjäämättä moninaisia käsityksiä, jotka ovat enemmän tai vähemmän ristiriidassa toistensa kanssa. Siitä voi aiheutua päivittäistä pohdiske- lua, toisinaan valvottuja öitä, kriisejä, pahimmillaan jopa mielenterveysongelmia.

Tätä on ihmisenä oleminen. Sen kanssa on opittava elämään. Vain totalitaariset ideologiat ja vanhoilliset uskontulkinnat pyrkivät toisenlaiseen päämäärään: yhdenmukaisuuteen, massaan, opilliseen puhtauteen. Näiden hallitsemisessa yhteiskunnissa loukkaaminen on sallittu vain yhteen suuntaan, virallisesta totuudesta poikkeavia näkemyksiä kohtaan. Toisinajattelija, epäilijä, on paria, epäihminen. Nyky-Suomessa sama ilmiö näkyy idullaan, kun omasta totuudestaan vakuuttuneet ryhmät sorsivat toista mieltä olevia yksilöitä ja ryhmiä.

Sosiaalinen ja perinteinen media rakastavat konflik- tia, ne elävät siitä. Fanaattinen usko omaan asiaan ja sen aggressiivinen julistaminen tuo paljon julkisuutta ja sen myötä seuraajia. Ihmiset näyttävät kaipaavan varmuutta ja helppoja viholliskuvia. Tämä oletettavasti selittää myös totalitarismin toistuvan nousun.

Kaipuu yhdenmukaisuuteen, varmuuteen, turvasatamaan ja opilliseen puhtauteen lienee joissakin ihmisissä syvällä. Yhdistettynä poliittiseen valtaan se voi pahimmillaan johtaa eri mieltä olevien sortamiseen, vainoon, syrjintään, vangitsemiseen tai muuhun eristämiseen, joskus jopa tuhoamiseen.

Perustuslaillinen demokratia ja monipuoluejärjestelmä hajauttavat valtaa tehokkaasti, jolloin yksi totuus ei hevin pääse hegemonia-asemaan. Tosin vaikkapa Suomessa valitseva perinteinen konsensuspolitiikka tai hallituspuolueiden niin sanottu arvopohja on usein jo itsessään syrjivää tai tukahduttavaa. Siihen liittyy kuitenkin eräänlainen poroporvarillinen harmaus, sosiaalinen iskunvaimennin, joka pitkässä juoksussa tehokkaasti tukahduttaa poliittisten intohimojen räjähtävät törmäykset.

Vaikka parlamentaarinen demokratia on tylsää, se suo- jaa kansalaisia pahimmilta radikalismien ja impulsiivisten päätöksenteon riskeiltä. Myös demokraattiset instituutiot ovat välttämättömiä stabiilin tilan säilymiselle.

Tätä prosessia voi soveltaa myös missä tahansa debatis- sa. Vaikka rauhallinen, maltillinen, empaattinen, analyyt- tinen ja kriittinen asennoituminen ei välittömässä kom- munikaatiossa houkuttele rähiseviä massoja, se on kui- tenkin pitkässä juoksussa rakentava ja liennyttävä lähes- tymistapa. Keskustelussa on hyvä muistaa perushyveet: oikeudenmukaisuus, hyväntahtoisuus, rohkeus, kohteliai- suus, rehellisyys. Omalla esimerkillään voi yrittää vaikut- taa, se voi joskus jopa rauhoittaa rähinöitsijöitä.

Sovinnollisuudelle ja diplomatialle löytyy aina markki- narako. Perttu Häkkinen todisti sen.

Moninaisten näkemysten ja katsomusten viidakossa sel- viytyminen on taitolaji. Ihmiskunnan historia osoittaa, et- tä sotia voidaan käydä mitättömistäkin asioista. Jokainen meistä on loukannut ja loukkaantunut kuumassa väittelys-

sä, tahtoen tai tahtomattaan, mutta se ei mielestäni saa ol- la itsetarkoitus. Opponenttia pitäisi oppia kunnioittamaan ihmisenä, vaikka hänen näkemyksensä olisivatkin omitui- sia tai vastakkaisia omille näkemyksillemme.

Keskustelussa voi aina pyrkiä kylvämään siemeniä vie- raaseen maaperään. Hienovarainen ripottelu sopiviin uo- miin toimii varmasti paremmin kuin väkisin nyrkillä tun- keminen. Hengenviljelyssäkin strategia ratkaisee.

Toisaalta myös diversiteetillä on rajansa. Jossain vai- heessa näkemysten ja katsomusten moninaisuus ja vastak- kaisuus voi aiheuttaa yhteisössä kaaoksen, anarkian, kun kansalaisten keskinäinen luottamus – avoimen demo- kraattisen yhteiskunnan kulmakivi ja edellytys – rapau- tuu tai murtuu. Ihmiseltä ei sovi odottaa enkelimäisyyttä; olemme raadollisia jästipäitä ja turvaudumme valitettavan usein väkivaltaan ja sortoon.

Pluralismi on länsimaisen liberaalidemokratian keski- össä. Sen voi olettaa annettuna. Olisi varsin uskallettua väittää, että kaikkien ihmisten pitäisi pyrkiä samaan pää- määrään, samoihin näkemyksiin, samaan maailmankat- somukseen. Sellainen olisi peräti epäinhimillistä ja kolk- koa. Tällaisista väitteistä on kuitenkin kokemusta ja niitä esiintyy edelleen. *Vestigia terrent.*

Nykyajan paradokseja on sekin, että kiivaiden ääri- päiden nousun myötä moni liberaalidemokratian nimiin vannova vaikuttaa kaipaavan tai käyttävän epäliberaaleja keinoja ihanneyhteiskuntansa puolustamisessa. Tilanteen kuumentuessa itsekritiikki heikkenee ja maltillinen kes- kustakin alkaa helposti ajautua kohti hevosenkengän kär- kiä. Ei pitäisi provosoitua, vaikka provosoidaan.

Lopuksi on syytä korostaa, ettei pluralismi suinkaan tarkoita relativismia. Tieto-opilliset seikat ja tieteellinen metodi eivät horju, vaikka omituisiin näkemyksiin ja nii- tä esittäviin ihmisiin suhtautuukin kohteliaalla pidätty- väisyydellä, vastaväittäjää asiallisesti kuunnellen, kriitti- sesti opponoiden ja humanisti ymmärtäen.

Keskustelun tyyli ja keskustelijoiden keskinäinen kun- nioitus riippuu tietenkin kaikista osapuolista. Jo yhden ihmisen esimerkki voi kuitenkin luoda ilmapiirin, jos- sa vaikeinkin asioita ja radikaaleja näkemyseroa voidaan puida ystävällisessä, rakentavassa hengessä.

Sanoisin, että empatia toimii, niin teoriassa kuin käy- tännössä. Ajattele hyökätessäsi, että itse olisit vastaanotta- vassa asemassa. Mieti, miltä tuntuisi, jos koko henkilösi, kokemuksesi, historiasi ja elämäsi tarkoitus kyseenalais- tettaisiin tai kiellettäisiin, jos sille naurettaisiin, jos sitä avoimesti pilkattaisiin. Teemme tätä toisillemme päivit- täin, mutta voisimme tehdä toisinkin.

Perttu Häkkisen viimeiseksi kolumniksi *Savon Sanomissa* jäi ”Älä tuomitse kummia kokenut- ta”. Hän päättää tekstin tapansa mukaan viisaasti: ”Kuunnelkaamme siis toisiamme tuomitsematta. Jonain päivänä voimme kokea itsekin jotain kummaa.”

Leimaamisen, ivaamisen ja pilkkaamisen asemesta voi- simme opetella kuuntelemaan toisiamme. Lähkoutuminen on syvällä meissä, mutta muutos alkaa katsomalla peiliin.

Artikkelin kirjoittaja Jussi K. Niemelä on sekulaarihumanisti, kirjailija ja esseisti.